

PRÍPRAVA KÁZNE AKO DUCHOVNÝ I PÍSOMNÝ PROCES

Mgr. Jozef Benka, PhD.

Abstrakt: Predigtvorbereitung als spiritueller und schriftlicher Prozess

Dieser Beitrag beschäftigt sich mit der Predigtvorbereitung als spirituellen und schriftlichen Prozess. Es werden sowohl einige Predigtvorbereitungsmodelle der letzten Zeit als auch Ergebnisse einer Studie von Anette Cornelia Mueller unter dem Titel „Predigt schreiben – Prozess und Strategien der homiletischen Komposition“, die den homiletischen Diskurs beim Predigtschreiben mit den Erkenntnissen aus der internationalen Schreibforschung bereichert hat, dargestellt.

Hauptbegriffe: Predigtvorbereitungsmodell, Predigtvorbereitung, Strategie, homiletische Komposition

Tvorba kázne je predovšetkým duchovný proces. Pri jej príprave sme odkázaní na pôsobenie Ducha Svätého. Preto má byť vždy spojená s modlitbou. Veľký teológ 20. storočia Karol Barth sa vyjadril, že „kázeň nie je napokon práca, ale modlitba a bude zboru o to primeranejšia, čím viac to bude priamo či nepriamo viditeľné a pravdivé“¹. Podobne aj pre Rudolfa Bohrena je kázanie hlboko duchovným procesom. Kazateľ má byť celým srdcom obrátený k Pánu Bohu ako k jedinému prameňu sily a účinku kázne. Bohren doslova hovorí: „Tak ako text aj modlitba je pre kázanie konštitutívna“². Príprava kázne je duchovným procesom okrem modlitby teda aj preto, lebo pri jej príprave sa kazateľ pravidelne stretáva s biblickým textom, nad ktorým medituje. Ten je zdrojom jeho spirituality. Z neho sa sýti jeho duša, aby z toho, čo sám pravidelne prijíma, mohol potom pravidelne odovzdávať iným. A ak nezabudneme na Luthera, Luther v súvislosti s triom (oratio, meditatio a tentatio), ktoré podľa neho robí teológa teológom, o modlitbe či modlení sa (oratio) hovorí: „Pros Boha v pravej pokore a opravdivej vážnosti, aby ti skrze svojho milého Syna dal svojho Svätého Ducha, aby ťa osvietil, viedol a dal ti rozum.“³ To musíme mať ustavične na pamäti.

Príprava kázne je však spojená aj s určitou remeselnou zručnosťou. Je aj písomným procesom. Tomuto procesu chceme v tomto článku venovať zvlášť pozornosť.

Kázeň je písomným procesom, hovorí sa však ústne. Nestačí ju mechanicky prečítať, ale sa má voľne povedať. Niektorí homiletici preto sú proti písaniu kázni. Podľa nich to bráni voľne hovorenej kázni. Sú za dôkladnú prípravu, ale nie za doslovné vypracovanie kázne. Nanajvýš za napísanie si

¹ BARTH, Karl. Wir haben ja das Wort, s. 303.

² BOHREN, Rudolf. Predigtlehre, s. 131.

³ Cit. podľa Bayera, BAYER, Oswald. Gott als Autor, s. 219.

základnej štruktúry, či hesiel. Prípadne ešte úvodu a záveru. Nedoceňujú práve dôležitosť písomného procesu pri príprave kázne. V dejinách ev. homiletiky boli vždy zástancovia písomne pripravovanej kázne i voľne hovorenej. Napríklad Schleiermacher varoval pred rukopisom, lebo podľa neho bráni kazateľovi v živom kontakte so zborom, naproti tomu Barth trval na doslovnom vypracovaní kázne a jej presnom podaní z úcty k slovu Božiemu. Najnovšie Meyer Blanck a Deeg používajú v tejto súvislosti termín homiletická prezencia. Kázanie v tomto zmysle sa vydarí podľa nich v dialektike voľného, aktualizujúceho prednesu a precíznej prípravy v písomnej podobe.

Pre písanie kázne je dôležité poznať viaceré homiletické pravidlá. Príprava kázne je aj teologický proces. Kto píše kázeň, robí teológiu, prízvukuje Engemann.⁴ Bez poznania mnohých teologických disciplín vrátane homiletiky to nejde. Pri písaní kázne je nevyhnutné vedieť, čo je kázeň, aký má byť jej obsah i forma. Preto Friedrich Wintzer hovorí, že „príprava kázne je integrálom principiálnej, materiálnej i formálnej homiletiky“.⁵ Je však možné a dnes potrebné využívať aj poznatky z neteologických disciplín ako je psychológia, sociológia, rétorika, veda o komunikácii, lingvistika a iné. Veľmi dôležité je využiť poznatky z bádania o tvorbe textu, o kreatívnom písaní, ktoré chceme využiť v našom článku.

Skôr než využijeme poznatky z bádania o tvorivom písaní či tvorbe textu, priblížme si pravidlá z homiletickej oblasti. Pri príprave kázne je potrebné absolvovať viacero metodických krokov, či perspektív uvažovania, ktoré sú rozložené do viacerých dní, ideálne do celého týždňa a sú aplikovaním poznatkov z principiálnej, materiálnej i formálnej homiletiky. Pre písanie kázne nejestvuje totiž hotový recept a len jediná správna cesta, ale vždy to záleží od schopnosti kazateľa využívať homiletické, teologické i iné poznatky tvorivým spôsobom, aby to zodpovedalo druhu biblického textu, charakteru zboru i vlastnej povahe, lebo kázeň má byť aj osobným svedectvom kazateľa.

Tradične sa v homiletike pri príprave kázne hovorilo o dvoch krokoch. Najskôr sa text exegetoval a potom v druhom kroku sa nad ním meditovalo so zameraním na poslucháčov. Bol to lineárny model od textu ku kázni s explikáciou a aplikáciou textu. Od takzvaného empirického obratu v praktickej teológii (od druhej polovice minulého storočia) sa tento model začať kritizovať, že je viac exegetický ako homiletický a vytvárali sa nové postupy. Na ich čele stojí pokus Ernsta Langeho, ktorý pri príprave kázne chcel viacej pozornosti venovať homiletickej situácii. Spolu s ďalšími začal vydávať prípravku na kázeň (s názvom Predigtstudien), kde každú prípravku spracúvajú vždy dvaja. Jeden autor s dôrazom na vysvetlenie textu a druhý s dôrazom na homiletickú situáciu.

Manfred Seitz kritizoval vo svojom článku z roku 1969⁶ chápanie meditácie ako sa praktizovala dosiaľ, keď sa chápala ako druhý krok po exegéze a jej výsledky mali viesť k napísaniu

⁴ ENGEMANN, Wilfried. Theologie der Predigt, s. 9.

⁵ BIERITZ, K.H. et al.. Handbuch der Predigt, s. 499.

⁶ SEITZ, Manfred. Zum Problem der sogenannten Predigtmeditationen, s. 141 – 151.

kázne. Seitzovi išlo o meditačný postoj kazateľa, ktorý ho mal sprevádzať celou prípravou kázne a mala sa ťahať celou prípravou ako duchovná „svetelná stopa“ (Nicol), ako otvorenie sa kazateľovej osoby voči biblickému textu, čo malo značný vplyv na dnešné homiletické myslenie pri príprave kázne a na kázeň ako spirituálny proces. Gert Otto vo svojej „rétorickej homiletike“ namiesto lineárneho modelu pri príprave kázne (od textu ku kázni) ponúka kruhový (rétorický či hermeneutický kruh). To znamená, že pri príprave kázne kazateľ môže začať ktorýmkoľvek zo siedmich krokov ((biblický text, osoba kazateľa, situácia poslucháčov, stavba kázne, reč kázne...), môže ich absolvovať v ľubovoľnom poradí a jednotlivé kroky podľa potreby aj viackrát zopakovať.⁷ Biblický text sa tak dostal do pozície materiálu pre kázeň vedľa iných materiálov, čo bolo najviac kritizované. Určitý vplyv na prípravu kázne dnes majú aj poznatky z psychológie (Haendler), kde sa upriamuje pozornosť na kreatívne a imaginatívne schopnosti kazateľa a pre vypracovanie kázne ako reči sa upozorňuje na poznatky z psychológie kreativity, ktorá hovorí o viacerých fázach prípravy reči (zhromažďovacia, inkubačná, iluminačná a verifikačná fáza). Začalo sa hovoriť aj o homiletickej exegéze, kde aplikácia sa chápe ako časť explikácie. Dost' je rozšírený aj Moellerov model prípravy kázne počas celého týždňa i niektoré iné.

V tomto článku si bližšie predstavíme model od Michaela Herbst⁸ (8), ktorý prípravu kázne zasadzuje viac do bohoslužobného života cirkevného zboru ako niektoré iné modely. Hovorí o potrebe absolvovať osem krokov. Prvým pracovným krokom je zasadenie do obdobia cirkevného roku. V ňom si kazateľ uvedomuje liturgický charakter služieb Božích v tejto časti cirkevného roku i dopad na podobu kázne. V druhom kroku vníma kazateľ biblický text, ktorý bude základom kázne, najskôr pre seba osobne. „Povedať iným, čo chce Boh, smie len ten, ktorý sám najskôr počul, čo chce Boh s ním a cez neho urobiť“.⁹ Tretím krokom je exegéza. Tu sa text analyzuje podľa odporúčaných exegetických metód s dôrazom na hermeneutiku pokory. Kazateľ pokorne klope na text stále znovu a znovu, aby ho čím najlepšie pochopil. Výsledkom exegézy má byť formulovanie intencie textu (čo chcel text dosiahnuť pri vtedajších poslucháčoch?), pomenovanie kerygmy (aké sú hlavné výpovede textu, o ktoré sa intencia opiera?) a zachytenie idionu textu (čo je to zvláštne na tomto texte?). V štvrtom kroku ide Herbstovi o homiletické uvažovanie. Biblický text sa nemá len zopakovať, ale je potrebné zbor ním nanovo osloviť. Kvôli tomu musí kazateľ si dobre uvedomovať a poznať situáciu zboru, ktorému káže. Myšlienky kazateľa sa majú ustavične pohybovať od textu do zboru a od zboru do textu. Zbor alebo jednotlivci v ňom sa nemajú vnímať len v tom, akí sú, ale aj ako takí, akými sa môžu stať: „Vidíme ich ako Bohom milovaných ľudí. Nevidíme ich len uväznených v ich skutočnosti, ale zároveň v perspektíve Božích možností: obnovených, vyliečených, obdarovaných a vyslaných“.¹⁰ Herbst tu spomína aj možnosť takzvaného kázňového stola, pri ktorom sa zídu niektorí členovia

⁷ OTTO, Gert. *Rhetorische Predigtlehre*. Leipzig : EVA, 1999. ISBN 3-374-01729-0.

⁸ HERBST, Michael, SCHNEIDER, Mathias. ... wir predigen nicht uns selbst.

⁹ HERBST, ... wir predigen nicht uns selbst, s. 42.

¹⁰ HERBST, ... wir predigen nicht uns selbst, s. 96.

zboru a spolu s kazateľom uvažujú nad budúcou kázňou. K tomuto homiletickému uvažovaniu priraduje Herbst aj systematicko- teologickú reflexiu. Text je potrebné vidieť v súvislosti celého biblického posolstva a kresťanskej viery. Na konci tohto kroku sa formuluje posolstvo kázne, ktoré pozostáva z kázňového cieľa, látky kázne a charakteru kázne. Toto posolstvo sa opiera o intenciu, kerygmu a idion textu, ktoré sme si vypracovali v exegetickom kroku. Piatym krokom sú otázky rétoriky. Hlavnými kritériami sú zrozumiteľnosť, relevantnosť a presnosť toho, čo chceme povedať. Záleží tu na reči, ktorá s poslucháčom nechce manipulovať, ponecháva mu slobodu urobiť si vlastný úsudok, no aj zápasí oň, aby ho o dôležitosti zvesti pre jeho život presvedčil. V šiestom kroku sa kazateľ venuje liturgickému stvárňovaniu služieb Božích. Kázeň sa chápe ako súčasť celých služieb Božích. Služby Božie nie sú sólovou akciou kazateľa, ale slávnosťou celého zboru. V siedmom kroku sa tematizuje osvojenie kázne a vnútorná príprava na služby Božie. Ako ôsmy krok sa môže uskutočniť ešte rozhovor o kázni po službách Božích.

Najnovšie Klaus Raschzok ponúka model, ktorý dobre sumarizuje viaceré súčasné odporúčania pre prípravu kázne. Ide o absolvovanie týchto krokov¹¹:

1. pozorovania, nápady a objavy k textu (kreatívne priblíženie)
2. exegetické uvažovanie (s vlastným prekladom textu)
3. systematicko-teologické uvažovanie
4. homiletické uvažovanie (s charakterizovaním predstavovaného zboru)
5. uvažovanie k podobe kázne
6. uvažovanie k stvárňovaniu služieb Božích
7. doslovné vypracovanie kázne

Pre využitie poznatkov z bádania o tvorbe textu pre náš zámer sa budeme orientovať podľa práce Annete Cornelia Mueller (*Predigt schreiben*)¹², ktorá je evanjelickou teologičkou a zároveň pedagogičkou na univerzite v Paderborn, kde pracuje v kompetenčnom centre pre písanie, ktoré slúži všetkým študentom univerzity a sprístupňuje im poznatky z bádania o tvorbe textu.

Práca Muellerovej pozostáva z empirickej a teoretickej časti. V empirickej časti analyzuje postup prípravy kázne 12 osvedčených nemeckých evanjelických kazateľov a kazateliek, ktorý získala zo zaznamenaného štruktúrovaného rozhovoru s nimi ako aj ich kázne, ktoré jej dali k dispozícii. V teoretickej časti využíva poznatky z medzinárodného bádania o tvorbe textu a tvorivom písaní a zo súčasnej homiletickej teórie.

Za zvlášť prínosné pre homiletický diskurz považuje Mueller z bádania o tvorivom písaní tieto perspektívy:

¹¹ RASCHZOK, Klaus. *Predigt als Leseakt*, s. 338 – 350.

¹² MUELLER, Annette Cornelia. *Predigt schreiben*. Leipzig: EVA, 2014. ISBN 978-3-374-03882-4.

„Písomný proces sa člení na subprocesy, ktoré sa môžu síce rozlišovať, ale sa nemôžu od seba izolovať. Subprocesy sa navzájom prelínajú, prerušujú a čiastočne prebiehajú opakovane. Tento aspekt sa zahŕňa pod heslo rekurzivita písomného procesu (časť III,1).

Písanie je individuálna činnosť, pri ktorej sa používajú rozličné stratégie. Môžu sa používať vedome alebo intuitívne, odlišujú sa od osoby k osobe, od žánru k žánru a podľa miery rutiny, ktorou disponuje píšuca osoba (časť III,2).

Písanie plní rozličné funkcie. V bádani o písomnom procese sa zvlášť vyzdvihuje epistemologicko- heuristická funkcia písania, t.j. vlastnosť písania pozitívne ovplyvňovať myšlienkové procesy a procesy riešenia problémov. (časť III,3).

Písanie sa chápe ako sebaregulačný proces a tým ako činnosť, ktorá vyžaduje metakognitívnu kompetenciu. Myslí sa tým na schopnosť pozorovať sa pri písaní a svoje správanie cielene ovplyvňovať. Osoby s vyvinutými schopnosťami k sebareflexii a sebaorganizácii sú podľa tejto teórie považované za zvlášť kompetentné pre písanie (časť II,4).¹³

Zo súčasnej homiletickej teórie si ako reprezentatívneho zástupcu zvolila Engemanna, ktorý hovorí pri písaní kázne o potrebe zohľadniť tieto dimenzie:

„Personálnu dimenziu. Proces kázňovej kompozície je vytváraný subjektom a subjekt je zaň aj zodpovedný. Kážuca osoba je prítomná aj v produkte kompozičného procesu, či si je toho vedomá alebo nie (časť III,1).

Teologickú dimenziu. Kto káže, je teologicky činný. Každý kazateľ sa zaoberá základnými biblickými textami a obsahmi kresťanského náboženstva. Interpretuje tieto texty vzhľadom na určitú situáciu a vzhľadom na určitých adresátov. (časť III,2)

Situačnú dimenziu. Každá kázeň je rečou v priestore a čase. Situačnej dimenzii je zadosťučinené vtedy, keď sa už v kompozičnom procese reflektuje, čo sa za daných pomerov a vzhľadom na reálne jestvujúcich poslucháčov javí ako prospešné a dôležité. (časť III, 3)

Rétorickú a pragmatickú dimenziu. Každá kázeň je konaním prostredníctvom média reči. V tom najlepšom prípade kazateľ disponuje zodpovedajúcimi vedomosťami ako aj schopnosťou a povedomím účinne a eticky zodpovedne zaobchádzať s rozličnými rečnickými prostriedkami. (časť III,4).¹⁴

Práca A. C. Muellerovej je cenná preto, že vychádza z viacročnej vlastnej kazateľskej skúsenosti pri príprave vlastných kázni, obohacuje prípravu kázne poznatkami z bádania o tvorbe textu a konfrontuje to zo zaznamenanými štruktúrovanými rozhovormi s 12 osvedčenými nemeckými kazateľmi o tom, ako kázeň píše a zohľadňuje aj ich písomne vypracované kázne.

¹³ MUELLER, Annette Cornelia. Predigt schreiben, s. 23.

¹⁴ MUELLER, Annette Cornelia. Predigt schreiben, s. 23 – 24.

Sama o sebe poznamenáva, že počas štúdia získala solídne teologické a homiletické vzdelanie, no písanie kázni jej prinášalo nielen radosť, ale spôsobovalo aj ťažkosti. Homiletické teórie jej boli dôležitou pomocou pri úvahách o kázni, nie však pri písaní kázne.

Pre akt písania kázne volí termín kompozičný homiletický proces. Slovo kompozícia podľa nej dobre vystihuje to kreatívne a komplexné pri príprave kázne. Vo svojej práci chcela skúmať procedurálne a kognitívne subprocesy kompozície kázne. Zaujímalo ju, čo kazatelia presne robia, keď si pripravujú kázeň a ako to robia. Všíma si vo svojej štúdiu nielen hotový rukopis kázne, ale aj popis toho, ako k nej došli.

Model homiletického kompozičného procesu

Tento Muellerovej model je výsledkom spojenia poznatkov z analýzy procesov prípravy kázne a napísaných kázni u spomínaných 12 kazateľov s modelmi tvorby textu. Kompozičný proces kázne kladie vysoké kognitívne požiadavky na kazateľa. Musia sa koordinovať rozličné perspektívy, integrovať mnohé výzvy a lokalizovať pri tvorbe kázne problémy. Učiaci sa na poli homiletiky sú zriedka v stave zohľadniť všetky potrebné homiletické perspektívy uvažovania súčasne (obrazne povedané: nedokážu žonglovať súčasne s mnohými loptičkami). Ako sa o zložitosti tvorby textu vyjadrili lingvisti Flower a Hayes, o ktorých sa Muellerová opiera.¹⁵

Tento model pozostáva z nasledovných komponentov: materiálny kontext, sociálny kontext, kazateľ a jeho motivácia a emócie, kognitívne procesy a dlhodobá pamäť.

Z materiálov je centrálny biblický text, ktorý má určujúcu funkciu a väčšinou v podobe perikopových sérií zabraňuje úzkej osobnej voľbe. Biblický text je pre kazateľa aj veľkým duchovným ziskom. Zvlášť práca na ťažkých textoch prináša veľa ovocia. Okrem biblických textov sú to aj iné textové materiály ako sú kázňové prípravky, beletristické a žurnalistické texty. Siahat' po nich je však vhodné až po získaní vlastného prístupu ku kázňovému textu. Patria tu aj texty súvisiace so službami Božími ako aj kázne iných a zvlášť homiletických klasikov. Recepcia materiálov inšpiruje, informuje, koriguje, rozširuje vlastný pohľad.

Pri sociálnom kontexte si Muellerová všíma adresátov kázne, liturgický, sociálno-politický a kultúrny kontext. Ak kázeň nie je zrozumiteľná pre väčšinu poslucháčov, je to známka, že kazateľ v kompozičnom procese málo vstúpil do mentálnej interakcie s poslucháčmi. Ak žije so zborom a prebieha medzi ním a kazateľom živý dialóg, odrazí sa to aj v kompozícii. Treba myslieť pri písaní kázne na konkrétnych ľuďoch, ktorí s očakávaním prichádzajú. Ak myslí kazateľ len na príliš kritických poslucháčov, môže ho to demotivovať. Liturgický kontext ovplyvňuje obsah, zameranie, charakter i reč kázne. Aj sociálno-politické a kultúrne pozadie ovplyvňuje kázeň.

¹⁵ MUELLER, Annette Cornelia. Predigt schreiben, s. 316.

Najväčšiu pozornosť v homiletickom kompozičnom procese venuje autorka kazateľovi. Z kognitívnych procesov pri kazateľovi si všíma recipovanie, generovanie myšlienok, plánovanie a štruktúrovanie, chápanie a spájanie, verbalizovanie a formulovanie, evalvovanie a redigovanie.

Recipovaním sa tu myslí čítajúce, ale aj vizuálne a auditívne vnímanie materiálov, informácií a dojmov, ktoré sú relevantné pre kážeň. Kto je schopný primerane vnímať fenomény, problémy, situácie a súvislosti a tvorivo ich aj opísať, má rozhodujúcu kompetenciu dobre kázať. Je teda potrebné sa systematicky cvičiť v pozorovaní seba i okolia, v ktorom žijeme. Pre generovanie myšlienok jestvuje viacero ciest. Niektorí potrebujú tichý kút bez rušivých faktorov, iným sa zase rodia nápady pri kontakte so zborom alebo aj pri aktivitách nie priamo súvisiacich s kázňou (pri domácich prácach, návštevách kultúrnych podujatí, prechádzkach...) Vhodné sú aj určité podporné techniky ako je brainstorming...). Potrebné je však včas začať a mať možnosť na čas prerušiť prípravu kázne a získať tak odstup.

Z Muellerovej štúdie vyplýva, že pri plánovaní a štruktúrovaní sa u jednotlivých kazateľov prejavujú individuálne rozdiely. Pre jedných je nevyhnutné si pred písaním ujasniť intenciu a stavbu kázne, iní to nepovažujú za nevyhnutné. Štruktúru kázne tvoria sukcesívne pri zápase o obsah a jazykový výraz. Obidva spôsoby Muellerová považuje za legitímne za predpokladu, že počas písania alebo následne sa uskutoční štruktúrovanie pomocou redigujúcej činnosti. Rozhodujúcim je fakt, že pri zhotovení rukopisu sa črtá jasná štruktúra.

Centrálny subproces v kompozičnom procese kázne pozostáva z hermeneutickej činnosti. Blízko recipovaniu je chápanie a spájanie informácií rozličných rovín – tradovaných obsahov s aktuálnymi životnými obsahmi.

Pre mnohých kazateľov je akt verbalizovania a písomného formulovania výrazom intenzívnej teologickej práce. Tu sa osvedčuje homiletické poznanie, že obsah a podoba kázne sa navzájom nerozlučne prelínajú. Pri formulovaní je vhodné si hovoriť aj nahlas alebo robiť skice, náčrty či kresby.

Pri evalvácii a redigovaní sa dajú tiež konštatovať rozdiely. Niektorí oddeľujú viac kreatívnu a kontrolnú funkciu. Najskôr vypracujú prvý surový text, ktorý potom po určitej pauze a dozrievaní prepracujú. Iní formulujú a redigujú v rekurzívnom procese. Pri formulovaní sa ustavične vracajú na začiatok či na iné miesto, kde cítia napätie alebo problémy. Kreatívne a analytické kroky sú teda navzájom spojené. Uvedení kazatelia väčšinou evalvujú na rovine jazykovej (pre ústnu komunikáciu), menej na rovine obsahovej a štruktúrálnej. Niekedy je lepšie začať úplne odznova, treba však včas začať. Pre efektívnu evalváciu treba dobre poznať kritériá pre analýzu kázne, ktorej sa dnes venuje veľká pozornosť. Je potrebné sa cvičiť v odhaľovaní problémov i v schopnosti ich riešiť – v oblasti homiletiky i písania textov.

Pri motivácii a emóciách je dôležité podporovať radosť z kázania, radosť z teológie i radosť z experimentovania s jazykom. Dôležité je veľa čítať i ssažiť sa veľa písomne veci formulovať.

Demotivujúcim v kazateľskej činnosti môže byť nedostatok času a nízky počet poslucháčov na službách Božích.

Veľký význam pri príprave kázne majú informácie, ktoré máme uložené v dlhodobej pamäti. Dlhodobá pamäť je dôležitým zdrojom, z ktorého sa sýtia kognitívne procesy pri práci na kázni. Aby sme napísali kázeň, ktorá zodpovedá komunikačným požiadavkám, musí kazateľ disponovať nielen teologickými vedomosťami, ale aj psychologickými, rétorickými a lingvistickými.

Kazatelia by mali rozvíjať schopnosť sebareflexie. Mali by mať bohaté vedomosti o ľudskej duši, spoločenských štruktúrach i o náboženských túžbach svojich poslucháčov. Mali by rozvíjať svoju sociálnu, jazykovú a empatickú kompetenciu.

Je potrebné si uvedomiť, že ako kazatelia často siahame po tradičných vzorcoch (jazykových i obsahových). Namiesto nových a sviežich formulácií dochádza k preberaniu stereotypov. Ak tradičné vzorce používame vedome a premyslene, môže to byť dobré, horšie, keď je to len nevedome. Poznanie tradičných vzorcov je predpokladom ich vhodného použitia.

Stratégie kázňovej kompozície

Kompozícia kázne je tvorivý akt a tým len do určitej miery kontrolovateľný. Určité odporúčania sú však vhodné – aj keď je potrebné rešpektovať individuálne zvláštnosti. Dôležitá je praktizovateľnosť postupu i smerovanie k cieľu a rovnako aj výsledok. Majú sa zohľadniť všetky dimenzie kompozičného procesu.

Muellerová sa snaží zaradiť skúmaných kazateľov do štyroch typov od Ulriky Scheuermann, ktorá pôsobí v oblasti poradenstva pre písanie textov: je to typ, ktorý si dopredu urobí presný plán (Planer), druhý typ sa pustí hneď do písania bez presného plánu (Drauflosschreiber), tretí typ pracuje na viacerých verziách (Versionenschreiber) a štvrtý typ text skladá ako mozaiku (Patschworkschreiber). Bližšie rozvádza dve základné stratégie kompozičného procesu, pre ktoré používa anglické termíny Top-down a Bottom – up.

Pod Bottom-up (zdola hore) stratégiou rozumie spôsob postupu, pri ktorom kazateľ začína s vypracovaním svojho rukopisu bez toho, aby si predtým urobil členenie alebo plán kázne. Obsah a rétorické zameranie vykryštalizujú až v priebehu písania. Intenzívne sa využíva rekurzivita. Ustavične si dosiaľ napísané kazateľ číta a prepracováva a tak dosahuje vysokú kvalitu textu. Rekurzívne komponovanie kazateľovi umožňuje zohľadniť všetky homiletické dimenzie. Rekurzívne komponovanie však môže byť progresívne a deštruktívne. Pri progresívnej rekurzivite sa napriek ustavičnej redigujúcej činnosti dosahuje pokrok. Pri deštruktívnej rekurzivite produkcia textu takmer ustane a je potrebné potom oddeliť kreatívnu činnosť od analytickej, teda urobiť si najskôr predbežný náčrt a potom ho upravovať.

Pri Top-down (zhora nadol) stratégii si kazateľ dopredu detailne pripraví obrisy a zámer kázne. Vypracuje si schému alebo jednotiacu perspektívu, podľa ktorej sa pri písaní orientuje. Hoci je to

funkčný model a vedie k cieľu, nemal by sa podľa Muellerovej vyhlásiť za normu. Nejestvuje podľa nej odporúčania hodná stratégia pre vypracovanie kázne. Dá sa však hľadať spôsob, ktorý kazateľovi uľahčí prácu pri zohľadnení všetkých potrebných kritérií.

Sú však aj postupy, ktoré sa neodporúčajú. Tie, kde kazateľ ani dôkladne neplánuje ani nereviduje. Chvíľu rozmýšľa a potom napíše, čo mu príde na myseľ. Taký len reprodukuje známe veci. Kazateľ má prinášať aj nové veci. Pre seba i pre ostatných.

Muellerová spomína aj takzvané Flow- písanie. Písanie v stave , ktorý je podobný tranzu. Písanie z nadšenia. Kazateľ akoby strácal pojem o čase a je úplne pohltý písaním. Pulz sa zvyšuje, vedomie o okolí mizne, kazateľ je fyzicky a psychicky celkom pri tom. Napísané sa však má potom kriticky zhodnotiť.

V záverečných poznámkach o stratégiách kázňovej kompozície odporúča Muellerová kazateľom, aby neprepadali len jednému spôsobu, ale si vyskúšali aj alternatívy. Treba hľadať postup, ktorý je primeraný povahe kazateľa i potrebám poslucháčov. Treba však aj experimentovať, napríklad vyskúšať aj postup dramaturgickej homiletiky popri klasickom postupe.

Funkcie písania v homiletickom kompozičnom procese

Väčšina kazateľov si kázne píše. Aké funkcie písanie plní? Kazatelia píšu, aby si pre seba najskôr ujasnili a potom, aby to iným komunikovali. Toto dvojité zacielenie možno generalizovať. Bez obrátenia sa do vnútra by kázni chýbala živosť a pravdivosť, bez obrátenia sa k iným vzniká bezkontaktný monológ.

Písanie plní viaceré funkcie. Najskôr je to konzervujúca funkcia. Bez nej by sa nedalo hovoriť o dejinách kázne. Napísaním kázne dávame možnosť sa iným i sebe samým ku kázňam vrátiť. Ďalej je to kognitívne a emocionálne odľahčujúca funkcia. Kazatelia píšu kázne kvôli istote, aby na kazateľnici neprepadli strachu a panike, že nebudú vedieť ďalej pokračovať. Písanie kázne prináša aj radosť. Kazateľom i poslucháčom. Plní teda delectárnu funkciu (delectare v antickej rétorike). Radosť spôsobuje aj experimentovanie s jazykom. Tu sa delectárna funkcia prekrýva s estetickou. Veľmi dôležitú úlohu pri písaní kázne plní epistemologicko-heuristická funkcia. Kompozícia kázne sa môže charakterizovať aj ako proces riešenia problémov. Počas tohto procesu písanie môže jednak problémy načrtnúť a jednak prispievať k riešeniu týchto problémov. Až písomným formulovaním sa homiletické problémy uvedomujú a môžeme kráčať v ústrety ich riešeniu. Písanie slúži ako nástroj myslenia i médium myslenia. Pre veľa kazateľov je písanie centrálnou a nepostrádateľnou súčasťou práce na kázni, lebo im umožňuje vypracovať obsah a podobu kázne. Píšuc vnímajú a interpretujú svety textu a životné svety, píšuc do zorného poľa im vchádzajú poslucháči, píšuc spresňujú sa kazateľove myšlienky a pocity, píšuc hovorí sa tu o Bohu a s Bohom. Písanie slúži aj na evalvaciu a verifikáciu štruktúry a obsahu kázne. Písanie má teda generatívnu a vyjasňujúcu funkciu. Je dobré, keď sa spája písanie, hovorenie a myslenie. Písaním sa kazatelia môžu presnejšie definovať teologicky i jazykovo.

Pri písaní si kazateľ ujasňuje ciele a zámery svojej kázne. Pre jasnú teologickú pozíciu je dôležitá jasná jazyková formulácia. Pri písaní sa môže uplatňovať vlastná kritická kompetencia. Kazateľ písaním môže rozvíjať svoju osobnosť i profesijnú identitu. Komponovanie kázni, predovšetkým ich písanie v priebehu rokov vykonávania kňazského povolania významne prispieva k profesijnej identite farára, k utváraniu jeho osobnosti a k duchovnému rastu. Je to určité privilegium môcť sa týždeň čo týždeň zaoberať otázkami ľudského života a kresťanskej viery. Homiletické vzdelávanie i vzdelávanie sa v teórii tvorby textu a kreatívneho písania je celoživotný proces. Takto sa kazatelia vyvíjajú v spirituálnom, intelektuálnom a emocionálnom ohľade ďalej, pričom činnosti čítania, písania, myslenia a hovorenia sú navzájom veľmi úzko spojené.

Kompozícia kázne a sebaregulačná kompetencia

Príprava kázne je súčasťou celkovej mnohostrannej práce farára, ktorá nie je vždy ľahká. Nie je vždy pre ňu dost' času. Vyžaduje si to plánovanie a disciplínu, teda sebaregulačný proces. V teórii o písaní a tvorbe textov je v sebaregulačnom procese reč o odmene a treste. V duchovnej oblasti skôr je vhodnejšie hovoriť o duchovnom raste. A pre duchovný rast je dôležité si ustrážiť potrebný čas a vytvorenie vhodných podmienok pre písanie kázni. To je úloha pre sebaregulačnú kompetenciu. Ustrážiť si potrebný čas a prospešne ho využívať. Dôležité je nebyť rušený. Preto si treba rezervovať čas skôr skoro ráno alebo neskoro večer a nie pred dôležitým termínom. Treba začať s prípravou včas – tak znie unisono zo všetkých homiletických príručiek. Včasné zhromažďovanie početných asociácií k téme kázne, generovanie množstva vzťahov medzi biblickým svetom a životným svetom je z hermeneutického hľadiska veľmi cenné. Obsah a podoba kázne môžu dozrievať počas viacerých dní, ak včas začneme. Odsúvanie začať s prípravou má neblahé následky na kvalitu kázne. Meditatívny postoj, voľba chráneného miesta a potrebného času umožňujú, že sa otvorí vzťah medzi textom, osobou kazateľa a životným svetom poslucháčov. Tým, že si kazateľ vyhradí určitý čas a priestor na prípravu, naznačuje, že biblickému textu pripisuje veľkú dôležitosť na jednej strane, na druhej strane umožňuje, že text môže priaznivo pôsobiť na dušu kazateľa. Tým sa prispieva, aby psychicky vysoko zaťažovaný kazateľ mohol obnovovať svoje sily. Takto sa do úzadia nezatlačí spirituálny rozmer prípravy kázne, ale posilní. S prípravou treba nielen včas začať, ale včas začať treba aj s písomným formulovaním, aby bol čas na odstup a korekciu.

O význame odstupu a páuz pri príprave sa najnovšie hovorí aj vďaka poznatkom z bádania o mozgu a o spánku. Známy nemecký systematický teológ Wilfried Härle hovorí o príspevku bádania o mozgu a o spánku pre homiletiku. Na základe tohto bádania robí Härle takýto záver: „Náš mozog potrebuje čas a síce čas spánku, aby uchopil v texte sa nachádzajúce problémy, spracoval ich a snád' ich dokonca aj „vyriešil“.¹⁶ Härle preto vyzýva kazateľov, aby s prácou na kázni včas začali a naplánovali si krátke ale intenzívne fázy zaoberania sa s textom a témou kázne. V súvislosti so

¹⁶ HAERLE, Wilfried. Hirnforschung und Predigtarbeit, s. 114.

spánkom a odpočinkom Härle hovorí, že sú po intenzívnej práci rozhodujúcimi prvkami v preniknutí do kázňového textu a pri rozvíjaní kázne. Spánok je na jednej strane stav veľkého uvoľnenia, ale na druhej strane aj veľkej duchovnej aktivity (Ž 127, 2).

Pre prípravu kázne je vhodné praktizovať určitý pravidelný rituál, teda vyčleniť si čas, kedy máme v priebehu dňa najviac nápadov a vyhľadať si miesto, ktoré nám najviac vyhovuje. Tu sú veľké individuálne rozdiely.

Na písanie kázni má dopad aj naša predstava o našej vlastnej homiletickej schopnosti. Predstava, že som dobrý kazateľ môže motivovať i viesť k pýche a k stagnácii. Pozitívna predstava o svojej schopnosti nesmie viesť k podceňovaniu korigovania svojej práce, k pohrdaniu spätnej väzby a k tomu, že sa prestaneme ďalej vzdelávať.

Na záver toho príspevku je potrebné ešte raz zdôrazniť, že celú prípravu kázne je dobré vždy vidieť v tejto dvojitosti ako duchovný i písomný proces. Obidve dimenzie sú na seba odkázané a vzájomne sa podporujú. Jedna bez druhej nemôže byť. Sú pripomenutím, že príprava kázne je prácou i modlitbou.

Zoznam použitej literatúry:

- BARTH, Karl. *Wir haben ja das Wort*. Berlin : EVA, 1987.
- BAYER, Oswald. *Gott als Autor*. Tübingen : Mohr Siebeck, 1999. ISBN 3-16-41763-6.
- BIERITZ, Karl-Heinrich, BUNNERS, Christian, DAEWEL, Hartwig. *Handbuch der Predigt*. Leipzig : EVA, 1990. ISBN 3374009824.
- BOHREN, Rudolf. *Predigtlehre*. Gütersloh : Gütersloher Verlag, 1971. ISBN 3579020609.
- ENGEMANN, Wilfried. *Theologie der Predigt*. Leipzig : EVA, 2002. ISBN 3374019336.
- HAERLE, Wilfried. Hirnforschung und Predigtarbeit In *Praktische Theologie* 2012, Vol 47, Issue 2, 108- 117.
- HERBST, Michael, SCHNEIDER, Mathias. *...wir predigen nicht uns selbst. " : Ein Arbeitsbuch für Predigt und Gottesdienst*. 4. Aufl. Wuppertal : Aussat, 2008. ISBN 978-3761551875.
- MUELLER, Annette Cornelia. *Predigt schreiben*. Leipzig : EVA, 2014. ISBN 978-3-374-03882-4.
- OTTO, Gert. *Rhetorische Predigtlehre*. Leipzig : EVA, 1999. ISBN 3-374-01729-0.
- RASCHZOK, Klaus. *Predigt als Leseakt*. Leipzig : EVA, 2014. ISBN 978-3374037575.
- SEITZ, Manfred. Zum Problem der sogenannten Predigtmeditationen. In BEUTEL, A., DREHSEN, V., MUELLER, H.M. *Homiletisches Lesebuch*. 2. Aufl. Tübingen : Katzmann Verlag, 1989. ISBN 3-7805-0449-9 s.141-151.

Kontakt na autora:

Mgr. Jozef Benka, PhD.
Univerzita Komenského v Bratislave
Evanjelická bohoslovecká fakulta
Katedra praktickej teológie
Bartókova 8
811 02 Bratislava
E-mail: benka@fevth.uniba.sk

Peer reviewed by:
Mgr. Milan Jurík, PhD.
Mgr. Erika Valko-Krišťáková, PhD.

[Published online December 29, 2014]